

Aprecieri critice

„*Baltagul* este, prin repeziciune și desăvârșit echilibru al expresiei, una din cele mai bune scrieri ale lui M. Sadoveanu. Mulți prețuiesc această scurtă narațiune ca roman, vorbind de creația scriitorului, de posibilitatea psihologică a eroilor. În fond, nimic din toate acestea, Vitoria, eroina principală, nu e o individualitate, ci un exponent al speței. Scrierea nu poate produce emoții estetice veritabile, decât acele care o reduce la noțiunea unei civilizații arhaice. Acum suntem în Dacia, în teritoriul muntenesc al oierilor, ca punct de plecare. Intriga romanului e antropologică. În virtutea transhumanței, păstori, turme, câini migrează în cursul anului, calendaristic, în căutare de pășune și adăpost, întorcându-se la munte la date întru veșnicie fixe. Cazul din *Baltagul* e, în punctul de plecare, acela din *Miorița*. Un cioban a fost ucis de alți păstori spre a fi prădat de turme. Scriitorul a depășit însă cu mult această temă, mai mult lirică, construind un epic suprapus. Nechifor Lipan nu se întoarce într-o toamnă acasă și nevasta lui, Vitoria, cade la negre prepusuri. După o criză de îndoială, Vitoria capătă încredințarea că bărbatul a fost ucis. Durerea se descarcă în certitudine și dă naștere hotărârii pioase de a găsi trupul bărbatului și a-l îngropa creștinește. Într-o societate de tip arhaic, rezolvarea zbuciumului în rit e foarte normală și îndârjirea femeii de a-și îndeplini ultimele îndatoriri de afecțiune față de soț e mișcătoare. Tragedia greacă ne-a obișnuit cu înmormântări pioase. Scriitorul complică această situație cosmică.

În căutarea bărbatului, Vitoria pune spirit de *vendetta*, și aplicație de detectiv. O adevărată nuvelă polițienească, în stil țărănesc, bineînțeles, cu o artă remarcabilă. Vitoria dovedește o luciditate excesivă. [...]

Prin urmare, Vitoria e un Hamlet feminin, care bănuiește cu metodă, cercetează cu disimulație, pune la cale reprezentațiuni trădătoare și, când dovada s-a făcut, dă drum răzbunării. Cazul lui Hamlet feminin îl mai avem în literatura română: e *Năpasta* lui Caragiale. [...]

Luat în totalitate, M. Sadoveanu e un mare povestitor, cu o capacitate de a vorbi autentic enormă, asemănător lui Creangă și lui Caragiale, mai inventiv decât cel dintâi, mai poet decât cel de al doilea, deși fără echilibrul artistic al lui Caragiale. Prin gura sa vorbește un singur om, simbolizând o societate arhaică, dar, spre deosebire de Eminescu, societatea aceasta este analizată în toate instituțiile ei. Opera scriitorului e o arhivă a unui popor primitiv ireal: dragoste, moarte, viață agrară, viață pastorală, război și asceză, totul e reprezentat. Cu o inteligență de mare creator, scriitorul a fugit de document, ridicându-se la o idee generală. Dacă Sadoveanu n-a creat oameni, a creat însă un popor de o barbarie absolută, pus într-un decor sublim și aspru, măreț fabulos, dotat cu instituții geto-scitice, formulate pe cale imaginativă. Ca și Chateaubriand, Sadoveanu creează întâi un Univers pentru a-și așeza fapăturile sale, care nu sunt însă mișcate ca la romanticul francez de melancolii stilizate, ci de porniri instinctive, tăcute și rituale.”

G. CĂLINESCU, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Fundația pentru literatură și artă, București, 1941.

„Cu *Baltagul*, d-l Mihail Sadoveanu se așează mai puțin în inima literaturii românești, unde l-au așezat cele peste 50 de volume, ca tot atâtea aspecte ale lumii căreia el, povestitorul, i-a dat viață, cât în inima propriei sale literaturi. *Baltagul* se menține în zona aceea superioară de mister și de poezie, începută cu *Hanu Ancuței* și continuată în bună parte de *Zodia Cancerului*. [...]

El constituie, sub raportul invenției, reconstituirea acelei crime păstorești despre care vorbește balada *Mioriței*, și meritul lui stă mai puțin în fabulația ingenioasă, desigur, a acestor întâmplări, cât în rezonanța lor în mijlocul pădurii sălbatice și în măiestria cu care își poartă de-a lungul drumurilor din munte eroina, aprigă, voluntară, dar și iluminată, pe Vitoria, văduva ortomanului păstor Nechifor Lipan. Dramă omenească, povestea din *Baltagul* poartă totuși un pronunțat accent de mare baladă, romanțată, de mister cosmic, aici rezolvându-se epic, după cum în *Hanu Ancuței* se rezolvă feeric. A fi păstrat acestei povestiri, germinată în glasta de cleștar a *Mioriței*, toată puritatea de timbru a baladei și tot conturul ei astral – iată în ce stă întâiul dintre merite și cel mai prețios al *Baltagului*. Vin după acestea toate celelalte însușiri fruntașe – poezie a naturii, cunoaștere a mediului rural, umor discret – , pe care d-l Mihail Sadoveanu le experimentase și până acum, dar care în *Baltagul* se altoiesc pe tulpina unitară a eposului

morții și ritualelor ei. Pentru că *Baltagul* rămâne, în ultimă analiză, romanul unui suflet de munteancă, văduva Vitoria Lipan” ...

PERPESSICIUS, *Mențiuni critice*,
Editura Minerva, București, 1971, p. 308-309.

„Darul povestirii și sentimentului naturii sunt două trăsături esențiale ale stilului lui Mihail Sadoveanu. Nu toți scriitorii au darul povestirii. Sunt scriitori de mare adâncime care nu știu să povestească. Sunt alții care în istoria literară nu ocupă un loc de frunte și care totuși sunt povestitori minunați. [...] Neculce și Creangă sunt povestitorii noștri exemplari. Tradiția literară românească, atât cât o avea, se întemeiază și se construiește mereu pe acest dar care, astăzi, se manifestă cu un incomparabil belșug în opera lui Mihail Sadoveanu.”

AL. PHILIPPIDE, *Despre stitul lui Mihail Sadoveanu, în omagiul lui Mihail Sadoveanu*,
E.S.P.L.A., București, 1956, p.54.

„Definiția unei națiuni se face prin scriitorii ei. Aceștia plămădesc cu încetul conștiința socială. Mai mult ca oricare scriitor, Mihail Sadoveanu ne-a arătat ceea ce e românesc. Dacă o conștiință scrupuloasă, nemulțumită cu indicațiile instinctului de solidaritate oarbă, s-ar fi întrebat, înainte de scriitorul Sadoveanu, după ce caractere clare se poate recunoaște specificul nostru, ar fi rămas încurcată. O simțeam cu toții confuz: n-o putea spune nimeni.

M. Sadoveanu ne-a demonstrat realitatea fenomenului românesc. L-a urmat evolutiv cu răbdare în toate momentele afirmației sale. Opera d-sale reprezintă, etapă cu etapă, formația progresistă a sufletului nostru, progresul genitiv al psihicului românesc.”

MIHAIL RALEA, *Scrieri din trecut. În literatură*,
E.S.P.L.A., București, 1957.

„Depășind faza care evocă √dureri înăbușite™, creatorul *Baltagului* zugrăvește de astă dată oameni hotărâți, de o mare demnitate etică. Nu numai Vitoria și soțul ei, ci mai toți locuitorii munților au trăsături impunătoare. Caracterizarea generală a muntenilor (la începutul capitoului X), în continuarea lui Rosso și Alecsandri, sugerează tăria, dârzenia, mândria. √Locuitorii aceștia de sub brad sunt niște fapte minunate de mirare: iuți și nestatornici ca apele, ca vremea; răbdători în suferință ca și-n ierni cumplite [...] mai cu seamă stau ei în fața soarelui cu o inimă ca din el ruptă.™ [...]

√Interesul operei, scria C. Călinescu, stă în studiul civilizației pastorale, întemeiată pe ritmuri largi, după revoluția aștrilor.™ Urmărind descifrarea unei psihologii, accentul cade nu atât pe acțiune, cât pe resorturile interne: simbolurile din *Miorița* apar într-o lumină nouă. Acolo, sub alegoria nunții, se vorbea de moartea ciobanului moldovean, cu argumente privind seninătatea care ar caracteriza sfârșitul păstorilor. În *Baltagul* interpretarea e realistă, oamenii luptă, iar după ce cad, urmașii nu au liniște până ce nu restabilesc dreptatea. Vitoria Lipan face parte din categoria oamenilor tari. Sentimentul ei de datorie morală și mai ales voința neclintită concordă cu trăsăturile altei eroine tragice – Anca, din *Năpasta* lui Caragiale. Credința conjugală și perseverența în urmărirea ucigașilor au îndreptățit comparația cu Krimhilda din *Cântecul Nibelungilor*. [...]

Vorbirea lentă, cu ochiuri, urmează exemple folclorice. Atrăgător, √feciorașul™ Vitoriei are același glas de dulceață ca tatăl lui. Un jălbar impresionează cu scrisul lui împodobit: √Are acest jalbar o întorsătură de condei cum nu se mai află. Turmele lui Lipan coboară la iernatic, la locurile pe care le are năimite™ dinainte. În *Baltagul* arta scriitorului a atins unul din piscurile cele mai înalte.”

CONSTANTIN CIOPRAGA, *Mihail Sadoveanu*,
Editura Tineretului, București, 1966, p. 69.

„Impresia de monografie exactă și completă – caracteristică dealtfel prozei sadoveniene – e puternică de la prima lectură, cititorul are senzația unei epuizări totale a realului: toate amănuntele sunt la

locul lor, obiectele au o funcție precisă; dealtfel romanul [*Baltagul*] poartă nu numele unui erou sau al unui sentiment, ci al unui obiect; dar când te familiarizezi cu textul, observi că descrierea obiectivă e minimală – Sadoveanu nu a căzut niciodată în păcatul de moarte al realismului critic, care este descriptivismul, prin care lumea obiectată primește o imensă greutate, un fel de funcție autonomă fantomatică –, se reduce la datele esențiale. Desigur, se manifestă aici clasicismul substanțial al lui Sadoveanu (clasicism, reîmprospătat, prin contactul cu realismul secolului XIX, îndeosebi Flaubert, Tolstoi, Turgheniev) cu forța lui selectivă și arta simplității, desigur, excepționala sa atenție senzorială; pentru a justifica însă impresia de complet e nevoie să mai reținem ceva: ritmicitatea; vreau să spun că lumea sadoveniană e ordonată și coordonată, totul revine după lege acum și mereu, un moment se repetă, imemorial, în trecut și în viitor, se amplifică temporar în cicluri bine ordonate. E, dacă vreți, o civilizație astrală, în care faptele umane sunt reglate, cu mersul stelelor, al soarelui și al lunii. A surprinde un moment e ca și cum s-ar surprinde o infinitate de momente echivalente în timp.”

PAUL GEORGESCU, *Polivalența necesară*,
Editura pentru literatură, București, 1967, p. 5-61.

„G. Călinescu numea *Baltagul* „o Mioriță în dimensiuni mari”, relevând astfel (însă nu cel dintâi) una din relațiile posibile dintre cartea lui Sadoveanu și alte opere de prestigiu ale literaturii naționale sau universale. Că istoria Vitoriei Lipan și a bărbatului ei Nechifor, ucis mișelește de cei doi ortaci ai săi, descinde din baladă nu e greu de dovedit. Punctul de plecare al evocării sadoveniene e, neîndoind, cunoscuta capodoperă a folclorului nostru poetic. Epigraful ce întovărășește povestirea trimite direct la un anume pasaj din Miorița („Stăpâne, stăpâne, / Mai cheamă ș-un câne”); eroina reconstituie împrejurările în care s-a petrecut năprasnică moarte a soțului ei, în spiritul datelor materiale cuprinse în poema populară. Reluând firul epic al acesteia, *Baltagul* propune însă o altă rezolvare a situației decât aceea subliniată liric în varianta pusă în circulație de Vasile Alecsandri: legea morală cere nu acceptarea senină a morții obligate, ci pedepsirea crimei, iar datina – nu împăcarea mai mult sau mai puțin resemnată cu soarta, ci împlinirea datoriei rituale față de cel dispărut. Ideea cardinală ce prezidează cartea e aceea a justiției, a biruinței finale pe care, chiar în condițiile învăluite măcar o vreme în mister, trebuie să o repurteze forțele binelui asupra acelor răului. Sub acest aspect, *Baltagul* coboară, așadar, mai degrabă din baladele sociale și eroice sau din basme decât din motivul mioritic. Așa cum coboară, în alte contexte, tot din baladă și din basme, și atâția dintre eroii ce populează *Frații Jderi* sau *Nicoară Potcoavă*.”

AUREL MARTIN, *Metonimii*, Editura Eminescu,
București, 1974, p. 280.

„Trebuie să recunoaștem numai că Mihail Sadoveanu este unul dintre cei mai mari poeți români de după Mihai Eminescu iar opera lui fundamentală, cea mai vie, mai fecundă, mai trainică și mai actuală, ca sinteză a existenței românești, este o valoare eternă a specificului național, o valoare deschisă spre universalitate. [...] Mihail Sadoveanu este un poet fără vârstă, un mag al tinereții literaturii. E un vrăjitor în fața căruia lumea se naște și trăiește, într-o tinerețe veșnică. [...] Mihail Sadoveanu este un poet tot atât de mare ca Mihai Eminescu și Lucian Blaga. Sadovenianismul înseamnă, poate, înainte de toate, poezie, dar o poezie care-și crează existența, durată, limbajul, inefabilul din memoria lumii arhaice și vegetale. [...] Literatura sadoveniană este de o actualitate mai mult decât evidentă atât prin poezia care o invadează și o susține cât și prin viața personajelor – intensă, durabilă. Actualitatea literaturii sadoveniene mai poate fi intuită și în modul concret în care se păstrează și își difuzează poezia. Creația lui Mihail Sadoveanu trăiește în realitatea mitului românesc, iar modernitatea ei o vedem în tinerețea poeziei, în capacitatea ei de a vorbi atât sentimentelor, cât și conștiinței, într-un limbaj al revelațiilor.”

ZAHARIA SÎNGEORZAN, *Mihail Sadoveanu*,
Teme fundamentale, Editura Minerva, București, 1976, p. 260.

„Restituirea valorilor morale ale vechii civilizații românești este și tema din *Baltagul*, mic epos al transumanței, dar și elogiul al recuperării dreptății, narațiune a răzbunării unei crime, a

uciderii, ca în *Miorița*, a unui cioban de către tovarășii lui. Nevasta lui Nechifor Lipan, Vitoria, nu tolerează ca ucigașii să rămână nepedepsiți și mortul neîngropat. Urmând itinerariul bărbatului ei statornic de veacuri, energica femeie ajunge fără greș la țintă și împacă destinul, oficiind cuvenitele rânduieli. Deși timpul acțiunii e aproape de zilele noastre, există tren și telefon, întâmplările au caracter mitic, conduita Vitoriei opunându-se radical practicilor civilizației de tip filistin, mercantil. [...]

În Sadoveanu se confesează sufletul colectiv printr-o povestire aparent liniștită ca apa mării înainte de furtună, cu lungi tăceri pentru contemplarea decorului, lăsând loc liber sugestiei și încordând așteptarea auditorului până la inevitabilul deznodământ. Într-o astfel de expoziție, plăcerea evocării bizuită pe memoria afectivă a faptelor, melancolie sau umor reținut, stabilesc între autor și cititor o legătură intimă care depășește cu mult durata lecturii.”

AL. PIRU, *Istoria literaturii române de la început până azi*,
Editura Univers, București, 1981.